

Paikallisen hallintatavan polkuriippuvuus

– Tampereen aseveliakselin tie

rintamalta regiimiksi

Lasse Peltonen

Johdanto

Tampereen Kokoomuksen valtuustoryhmän puheenjohtaja Seppo Rantanen muisteli opiskelijalehti Aviisin haastattelussa vuonna 2003, että tultuaan valituksi kaupunginvaltuustoon vuonna 1984 häntä kehoitettiin ensimmäiseksi lukemaan Tampereen legendaarisen kaupunginjohtajan Erkki Lindforsin elämäkerta Tampereen Napoleon:¹ ”Silloin minulle kirkastui akselin tarpeellisuus. Kehitys on sen työtä. Olen sitoutunut akselin toimintaan. [...] Akseli kantaa ilot ja surut. Se luo selkärangan, pitkäjänteisyyden ja ennustettavuuden.” (Aviisi 16.2.2003.)

Rantasen lausunto kertoo yhtäältä Tampereen paikallista politiikkaa hallinneen koalition, aseveliakselin pitkästä historiasta; nimitys ”aseveliakseli” oli vakiintunut Tampereella jo 1950-luvulla tarkoittamaan Kokoomuksen ja Sosiaalidemokraattien välistä yhteistoimintaa kunnallispolitiikassa (Rasila 1992, 351). Toisaalta sitaatti kertoo tavasta, jolla uudet poliittiset sukupolvet ovat sisäistäneet tamperelaisen hallintatavan merkityksen alkuperäisten aseveljien jo poistuttua politiikasta.

Aseveliakselin pitkän iän salaisuutta voidaan lähestyä kysymyksenä paikallisen hallinnan instituution synnystä ja uusintamisesta. Kyse on instituutiosta, joka on syntynyt aikoinaan tiettyjen toimijoiden – tässä tapauksessa ”alkuperäisten aseveljien” – vuorovaikutuksessa ja joka on myöhemmin irronnut kyseisestä vuorovaikutuksesta ja vakiintunut ”parhaaksi mahdolliseksi” hallintatavaksi tamperelaisessa kunnallispolitiikassa. Risto Heiskala kuvaa instituution syntyä objektivoimisprosessina seuraavalla tavalla:

Niin kauan kuin instituution muodostava toiminta on toimijoiden a ja b keskinäisistä kohtaamisista vähittäin syntyvää, sitä luonnehtii osapuolten tieto instituution syntyhistoriasta. Kun mukaan tulee kolmas henkilö c, joka ei ole osallistunut vuorovaikutukseen alusta saakka, toimijoille a ja b syntyhistoriansa vuoksi läpinäkyvä ”tässä sitä taas mennään” muuntuu muotoon ”asiat kuuluu tehdä näin”. Se on ainoa tapa, jolla c voi tulla tietoiseksi instituutiosta, koska hän ei ole ollut sen muodostumisessa mukana alusta asti. Henkilöt a ja b sen sijaan ovat olleet mukana koko ajan, mutta c:n tietoisuusmuoto ”asiat kuuluu tehdä näin” heijastuu vuorovaikutustilanteesta peilivaikutuksena myös heihin. Näin instituutiot irtoavat syntyhistoriastaan ja syntyvät yhteiskunta objektiivisena todellisuutena. (Heiskala 2000, 98–99.)

Tässä artikkelissa haetaan vastauksia kysymykseen siitä, mikä tai mitkä tekijät ovat mahdollistaneet paikallisen hallinnan institutionalisoituminen ”aseveliakseliksi” ja mikä on mahdollistanut akselin pitkäikäisyyden. Douglas Northin (1991, 97) mukaan instituutiot rakenteistavat poliittista, taloudellista ja sosiaalista vuorovaikutusta. Ne voivat koostua epämuodollisista rajoitteista (sanktioista, tabuista, tavoista ja traditioista) tai muodollisista säännöistä (perustuslait, lait, omistusoikeudet). Instituutiolla ei tässä tarkoiteta formaaleja organisaatioita, vaan väljemmin toiminnan ja rakenteen väliin sijoitettavaa organisoitumisen tasoa, josta Heiskala (2000) käyttää *tavan* käsitettä. Paikallisen hallinnan vakiintuminen tietäntyyppiseksi *hallintatavaksi* voidaan nähdä politiikan ja hallinnon vuorovaikutussuhteiden institutionalisoitumisena Heiskalan edellä esittämällä tavalla. Tällä tavoin määriteltynä instituution olennainen piirre on se, että se synnyttää oman kulttuurisen logiikkansa, joka ei selity instituution osallistuvien yksilöiden toiminnasta käsin; instituutiot ohjaavat yksilöiden valintoja ja harjoittavat ”kognition sosiaalista kontrollia” (Douglas 1986).

Hallintatavan jatkuvuuden tarkastelussa käytetään seuraavassa *polkuriippuvuuden* käsitettä, joka kiinnittää huomiota historiallisten prosessien dynamiisiin tekijöihin kuten ennustamattomuuteen, jäykkyteen ja palautumattomuuteen (Arthur 1989; 1990). Polkuriippuvuuden näkökulma avaa nähdäkseni uudentyyppisen tavan tarkastella paikallisen hallinnan ja valtakolitioiden pysyvyyden ja muutoksen ongelmia tavalla, jolla on annettavaa paikallisen hallinnan teorioille. Polkuriippuvuuden käsitteen avulla pyritään paitsi jäsentämään Tampereen aseveliakselin synnyn ja vakiintumisen prosesseja empiirisenä ongelmana, myös tekemään alustavia päätelmiä käsitteen seuraamuksista paikallisen hallinnan ja vallankäytön tutkimukselle.

POLKURIIPPUUUS

Polkuriippuvuuden käsitettä on käytetty institutionaalisen ja evolutionaarisen taloustieteen ja teknologian tutkimuksen piirissä kuvaamaan erilaisten teknologisten innovaatioiden menestystä (Arthur 1989; David 1994). Yleisimmin tunnetut esimerkit polkuriippuvuudesta liittyvät tiettyjen teknologisten standardien syntyhistoriaan ja kohtaloihin

¹ Erkki Napoleon Lindfors toimi Tampereen kaupunginjohtajana 1957–1969. Lindforsin elämäkerran kirjoitti Aamulehden päätoimittaja Raimo Seppälä vuonna 1983 (Seppälä 1983).

markkinoilla. Esimerkiksi kirjoituskoneen näppäimistön standardiksi muodostunut QWERTY-näppäinjärjestys on vakiintunut, vaikka nykyään löytyisi parempiakin näppäinjärjestyksiä. (Arthur 1990.) Polkuriippuvuudella voidaan siis selittää sitä, miksi järjestelmät eivät ”päivity” jatkuvasti niin, että eläisimme parhaassa mahdollisessa maailmassa. Käsitteen kriittinen potentiaali suhteessa usklassisen taloustieteen perusoletuksiin liittyy havaintoon, jonka mukaan paras tuote ei välttämättä voita kilpailua markkinaosuuksista. Esimerkiksi VHS-videonauhurin voittokulku ei selity sillä, että kyseinen järjestelmä olisi ollut teknisesti ylivoimainen – päinvastoin, esim. Beta-nauhuria pidettiin teknisesti parempana kuin kilpailijaansa. Polkuriippuvuuden näkökulmasta olennaista on pikemminkin se, että ne VHS sattui olemaan oikeassa paikassa oikeaan aikaan vallatakseen markkinat. (Arthur 1990; Liebowitz & Margolis 1995.)

Ajan ja paikan merkitys korostuu polkuriippuvuuden ymmärtämisessä. Teknologisten sovellusten tai instituutioiden kohtaloa ei voi selittää niiden ”esineellisistä” ominaisuuksista käsin, vaan relationaalisesti, niiden suhteellisten asemien ja etujen näkökulmasta. Olennaista on historiallisten prosessien dynamiikan ymmärtäminen. Kyse ei ole vain siitä, että historia edeltää nykyaikaa, vaan siitä, miten historia tekee tietyistä kehityspoluista hallitsevia samalla, kun toisista tulee marginaalisia tai kokonaan mahdottomia. Institutionaalisen taloustieteen tarkastelussa puhutaan tässä yhteydessä ”kasvavien tuottojen” (*increasing returns*) ilmiöstä, jolla tarkoitetaan itseään vahvistavien takaisinkytkentöjen syntyä johtavan markkina-aseman taustalla. Polkuriippuvuudella viitataan tyyppillisesti temporaalisuuden ja erilaisten prosessien ajoituksen merkitykseen, merkityksettömiltä näyttävien tapahtumien potentiaalisesti mittaviin seurauksiin ja tapahtumakulkujen palautumattomuuteen. Tiettyä polkua riittävän pitkään edenneiden prosessien kohdalla tapahtunutta ei enää saa tapahtumatomaksi – tai ainakin polun vaihtaminen tulee hyvin kalliiksi. Tällainen selitysmalli on mahdollinen ainoastaan, mikäli prosessien temporaalisuus otetaan vakavasti (Arthur 1989, 128; Pierson 2000, 251).

Polkuriippuvuuteen liittyy inertian eli hitausvoiman ajatus, josta Becker (1995) käyttää esimerkkinä musiikin tekemistä ja soittimien valmistusta. Soittimet eivät ole kertakäyttöisiä, vaan usein hyvinkin pitkäikäisiä. Soittamisen oppiminen on siis pitkäaikainen sijoitus. Uuden, 42-sävelisen asteikon ja sille sopivien soittimien rakentaminen on mahdollista (kuten Beckerin esimerkki, säveltäjä-soitinrakentaja Harry Partchin esimerkki osoittaa), mutta uuden sävelasteikon vakiinnuttaminen standardiksi olisi hyvin työlästä ja kallista. Sinfoniaorkesterit, joita Becker käyttää esimerkkinä instituutioista, eivät kovin helposti innostu uudesta sävelasteikosta – koska koko niiden historia on rakentunut tiettyjen soitinten ja tiettyntyyppisen sävelasteikon varaan. Beckerin mukaan soittimet, orkesterit, sävellykset, ääniteteollisuus ja muut tekijät muodostavat yhdessä ”paketin” (*package*), jonka eri osat vahvistavat toistensa olemassaoloa ja muovaavat yhdensuuntaisia odotuksia näiden osien yhteistoiminnasta.

Kirjoituskoneiden näppäimistön tai sinfoniamusiikin ”paketin” selittämisessä käytettyä polkuriippuvuuden ajatusta voidaan soveltaa etsittäessä vastauksia kysymykseen historian merkityksestä yhteiskunnallisten järjestelyjen, kuten organisaatioiden ja instituutioiden kehityksessä. Polkuriippuvuuden käsitteellä on Davidin (1994) mukaan kiinnekohtia organisaatioiden ja instituutioiden kehityksessä. Polkuriippuvuus merkitsee yhtäältä sitä, että yhteiset kokemukset auttavat muotoilemaan yhteensopivia odotuksia, jotka mahdollistavat yksilöiden toiminnan koordinoimisen ilman keskitettyä hierarkkista ohjausta. Toiseksi polkuriippuvuutta voidaan ymmärtää tiettyihin järjestelmiin ja instituutioihin tehtyjen sijoitusten näkökulmasta; inertiaa liittyy instituutioiden merkittäviin ”pääomiin” kuten vuorovaikutusverkostojen infrastruktuuriin, joka helpottaa yhteistoiminnan koordinoimista. Kolmanneksi polkuriippuvuudessa on kyse eräänlaisesta funktionalismista; instituutioiden toimintaa ja olemassaolon edellytyksiä säätelevät paineet sopeutua laajempien sosiaalisten rakenteiden vaatimuksiin.

Mahoneyn (2000) mukaan institutionaalisten järjestelyjen polkuriippuvuutta voidaan selittää neljästä näkökulmasta, perustuen joko tarkasteltavan instituution hyötyyn osallistujien näkökulmasta, sen funktionaalisuuteen suhteessa laajempaan kontekstiin, instituutioon liittyvään vallankäyttöön tai sen legitimitettiin. *Utilitaarisen*, hyötyä korostavan rationaalisen valinnan selityksen mukaan instituutioon osallistuvat toimijat päättävät ylläpitää kustannus-hyöty-tyyppisen kalkyylin pohjalta instituutiota, josta on heille hyötyä. *Funktionaalisen* selityksen mukaan instituution uusintamisen mahdollistaa se, että se palvelee laajempaa, korkeamman tason järjestelmää. *Vallankäyttöön* liittyvä selitys perustuu ajatukselle instituutiota tukevasta valtaeliitistä, jonka tuki takaa instituution jatkuvuuden. *Legitimiteettiä* eli hyväksyttävyyttä korostavan selitysmallin mukaan instituutio uusinnetaan, koska toimijat pitävät sitä moraalisesti oikeutettuna ja sopivana.

Paul Pierson (2000) pyrkii soveltamaan polkuriippuvuuden ja tähän liittyen ”kasvavien tuottojen” logiikkaa poliittisiin prosesseihin. Piersonin mukaan poliittisiin ilmiöihin liittyy useita piirteitä, jotka tekevät polkuriippuvuuden käsitteestä jopa kiinnostavamman politiikan kuin (markkina)talouden ilmiöiden selittäjänä. Piersonin mukana polkuriippuvuuden käsitteen mielenkiinto poliittisissa prosesseissa perustuu etenkin siihen, että politiikassa kollektiivinen toiminta on keskeisessä asemassa. Tämä merkitsee toiminnan koordinoimisen haastavuutta ja suuria panostuksia yhteistoiminnan synnyttämiseen. Kollektiivisen toiminnan käynnistäminen vastaa suuren alkupääoman sitomista hankkeeseen. Tämä muodostaa kynnyksen kollektiivisen toiminnan synnylle, joka on aloittajille korkea, mutta matalampi myöhemmin mukaan tuleville osallistujille (joita toisinaan kutsutaan myös vapaamatkustajiksi) (ks. myös Olson 1965). Lisäksi Pierson (2000, 258) liittyy polkuriippuvuuden ja vallankäytön toisiinsa toteamalla, että useat poliittiset järjestelmät ovat luonteeltaan joko-tai-tyyppisiä: edustaja tulee

tai ei tule valituksi tai koalitio on joko päättämässä asioista hallituksessa tai oppositi-
ossa. Tällaiset ”voittaja saa kaiken” -mekanismit tukevat polkuriippuvuuteen liittyvien
lukkiutumien (*lock-in*) mahdollisuutta.

Edelleen Piersonin mukaan politiikkaa ei voi ajatella ilman instituutioita. Sosiaa-
lisen kompleksisuuden ja keskinäisen riippuvuuden vallitessa uusien instituutioiden
samoin kuin uusien poliittikkojen (poliittisten toimintaohjelmien) synnyttäminen on
haastavaa. Instituutiot merkitsevät toiminnan koordinoitua ja edellyttävät oppimista.
Tiettyjen toimintatapojen oppimiseen ja koordinointiin suunnatut panostukset tukevat
näitä olemassa olevia toimintatapoja, mikä voi näyttäytyä organisaatioissa yksilötasolla
”muutosvistarintana”. Poliitiikan ja polkuriippuvuuden linkki liittyy myös poliitti-
sen auktoriteetin rooliin, jonka vaikutuksesta valtasuhteet voivat muuttua jopa niin
epäsymmetrisiksi, että ennakoiva, oletettuihin valta-asetelmiin sopeutuva toiminta
ja ideologinen manipulaatio tekevät avoimen poliittisen konfliktin tarpeettomaksi.
(Pierson 2000.) Juuri tällaista tilannetta lähestytään paikallisen hallinnan regiimeissä ja
näiden ennaltaehkäisevässä (*pre-emptive*) vallankäytön tavassa (DiGaetano & Klemanski 1999,
20–23), joihin palataan myöhemmin tässä artikkelissa.

Pierson (2000, 260–261) kiinnittää huomiota talouden ja politiikan eroihin myös ins-
tituutioiden muutoksen kohdalla. Taloustieteilijöiden mukaan markkinamekanis-
milla on kaksi tyypillistä tapaa irtautua ongelmallisista kehityspoluista: kilpailu ja
oppiminen. Kilpailun paine synnyttää uusia ja parempia tuotteita ja organisatorisia
ratkaisuja, jotka syrjäyttävät ajan myötä vanhentuneet ratkaisut. Oppiminen taas on
mahdollista yritysten sisällä, mikä myös johtaa korjausliikkeisiin. Poliittisten insti-
tuutioiden kohdalla tilanne on toisenlainen; ne kohtaavat harvemmin kilpailua, joka
veisi yhtäkkiä vaikkapa tietyn hallintatavan ”asiakkaat” ja ajaisi poliittisen koalition
”konkurssiin”. Kilpailu voi selittää tiettyjä politiikan ilmiöitä (kuten vaaleja), mutta
politiikan toimintaympäristö on kaiken kaikkiaan paljon ”sallivampi” kuin markki-
natalouden. Poliitiikan toimintaympäristön ”sumuisuus” selkeiden mittareiden, kuten
markkinoiden, hintainformaation puuttuessa vaikeuttaa institutionaalisen oppimisen
soveltamista politiikkaan. Oppimisesta johtuvat korjausliikkeet ovat rajallisia ja niitä
rajoittaa edelleen vahva päätöksenteon menettelytapoihin liittyvä *status quo* -oletus.
Lisäksi poliittisiin näkökantoihin kasvaminen ja kiinnittyminen tapahtuu yksilötasolla
suhteellisen varhain, eivätkä ne kerran vakiinnuttuaan muutu helposti.

SELITYSMALLI	POLKURIIPPUVUUTTA TUKEVAT MEKANISMIT
Teknologian kehitys sosiaalisessa kontekstissa (Arthur 1994)	<ul style="list-style-type: none"> • suuret aloituskustannukset tai kiinteät kulut • oppimisen vaikutukset: kompleksisten järjestelmien toiminnan parempi ymmärtäminen lisää järjestelmien käytön motivaatiota • koordinaation vaikutukset: yksilön hyödyt kasvavat, kun muut toimijat sopeutuvat samaan teknologiseen järjestelmään • sopeutumista tukevat odotukset: odotusten itseänsä toteuttava luonne tilanteessa, jossa yksilöt sopeuttavat toimintaansa suhteessa itse oletamaansa tulevaisuuteen.
Organisaatioiden ja instituutioiden evoluutio (David 1994)	<ul style="list-style-type: none"> • yhteiset kokemukset ja yhteneväiset odotukset • kasautuneet sijoitukset vuorovaikutuksen ”infrastruktuuriin” instituution pääomana • funktionaalisuus suhteessa laajempiin rakenteisiin
Polkuriippuvuus historiallisessa sosiologiassa (Mahoney 2000)	<ul style="list-style-type: none"> • hyöty: hallinnan instituution yksilöille tuottamat hyödyt pitävät instituution koossa • valta: valtaeliitin tuki institutionaaliseen järjestelylle • funktionaalisuus instituution asema laajemmassa kontekstissa • legitimitetti: instituution hyväksyttävyyys
”Kasvatavat tuotot” politiikan prosesseissa (Pierson 2000)	<ul style="list-style-type: none"> • kollektiivisen toiminnan keskeinen rooli politiikassa • instituutioiden suuri määrä ja tiheys • poliittisen auktoriteetin käyttömahdollisuus epäsymmetristen valtasuhteiden tuottajana • politiikan prosessien kompleksisuus ja läpinäkyttömyys

Taulukko 1.
Polkuriippuvuuden
selitysmalleja.

Yhteenvetona voidaan todeta, että polkuriippuvuuden selitysmalleja teknologian, talou-
den, instituutioiden ja politiikan prosesseissa yhdistää temporaalinen dynamiikka,
joka tekee tietyistä historiallisesti syntyneistä poluista itseään vahvistavia ”kasvavien
tuottojen” polkuja; näistä tulee tuottoisampia, menestyksekkäämpiä, pysyvämpiä ja
hallitsemampia kuin toisista. Tätä perusajatusta ja polkuriippuvuuden erilaisia meka-
nismeja voidaan mielekkäästi soveltaa instituutioiden ja näin ollen myös paikallisen
hallinnan institutionaalisten järjestelyjen tarkasteluun. Polkuriippuvuuden erilaisia
selitysmalleja ja mekanismeja on kuvattu Taulukossa 1.

TAMPEREEN ASEVELIAKSELIN SYNTY

Seuraavissa luvuissa käytän Tampereen aseveliakselin syntyä ja vakiintumista paikal-
lisen hallinnan koalitioksi esimerkkinä polkuriippuvuuden käsitteen soveltamisesta.
Aseveliakselin historiaa on tarkasteltu toisaalla yksityiskohtaisemmin (Laine & Peltonen 2000,
2003), joten seuraavassa tyydytään yleisempään ja esimerkinomaiseen käsittelyyn.

Aseveliakselin historia ulottuu välirauhan aikana 1940 perustettuun Tampereen
aseveliyhdistykseen, jonka tehtävänä oli valtakunnallisen kattojärjestönsä, Suomen
Aseveljien Liiton tavoin, huolehtia sotaleskien, sodasta palanneiden miesten ja heidän
perheidensä tarpeista. Tampereen aseveliyhdistyksessä toimi monia tulevan kunnal-

lispolitiikan valtakolalition avainhahmoja: yhdistyksen sihteeriksi palkattiin tuleva kaupunginjohtaja Erkki Lindfors ja sen toimintaan osallistuivat tuleva kauppaneuvos Kalle Kaihari, tuleva Kansan Lehden päätoimittaja ja valtuuston pitkäaikainen puheenjohtaja Vilho Halme, aseveliakselin porvarillisen siiven johtohahmo Lauri Santamäki, sekä tuleva Aamulehden päätoimittaja, pastori Jaakko Hakala. (Tienari 1966.)

Aseveliyhdistyksestä muodostui Tampereen suurin kansalaisjärjestö, jolla oli huoltotehtävän ohella myös ideologinen tehtävä: kommunismin uhka oli torjuttava valamalla kansakuntaan yhteishenkeä, jotta sodassa voitettu itsenäisyys saataisiin säilytettyä:

Perustana oli tietenkin Talvisodan kokemus, taistelutantereella syntyneet asevelihenki. Mutta kysymys ei ollut vain tästä, vaan ennen kaikkea jatkuvasta taistelusta kansakunnan pelastamiseksi. Uhkaava sisäinen hajaannus, josta toimintaan herännyt kommunismi oli pelottava esimerkki, vaati kaikkien kansakuntaa säilyttävien voimien jatkuvaa koossapitämistä ja toimintavalmiutta. Tässä tuli aseveliliikkeen olla kansakunnan henkisenä selkärankana. Tästä seurasi perimmältään myös aseveliliikkeen ideologia. (Santamäki 1966, 30–31.)

Suomen Aseveljen Liitto ja paikalliset aseveliyhdistykset lakkautettiin välirauhansopimuksen nojalla ”fasistisina järjestöinä” tammikuussa 1945. Kun lakkauttaminen alkoi näyttää ilmeiseltä, Tampereen aseveliyhdistys päätti kokouksessaan marraskuussa 1944 perustaa Tampere-säätiön hoitamaan yhdistyksen omaisuutta. Yhdistyksen omaisuus siirtyi Tampere-säätiölle kauppakirjalla, jonka Aseveljet ry:n sihteeri Erkki Lindfors allekirjoitti sekä myyjän että ostajan edustajana. (Tienari 1966, 348; Rasila 1992, 8–10.) Tampere-säätiön perustaminen mahdollisti järjestäytyneen asevelitoiminnan jatkumisen Tampereella. Siitä muodostui kanava, jolla aseveliyhdistyksen perintö siirrettiin sodan ajasta rauhan aikaan. Säätiön 12-jäseniseen hallitukseen valittiin 11 jäsentä eliniäksi. Näin säätiö saatiin suojattua valtauksilta ja johto pysyi aseveljen käsissä. (Rasila 1992, 10.) Säätiö toimi paitsi aseveljen yhteydenpidon kanavana ja aseveliyhdistyksen toiminnan jatkajana, myös kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien paikallisen toiminnan rahoittajana.

Täällä toimi semmosena ideologisena elimenä, jolla tavallaan torjuttiin taikka mitätöitiin tämä rauhansopimuksen lakkautuspykälä, sellanen Tampere-säätiö, joka ylläpiti tuota Hällä -ravintolaa. [Sille] oli testamentattu tai ohjailtu tämä entisen aseveliliiton omaisuus ja kyllä sen nyt jo voi sanoa, että aika häikäilemättömästi tätä pääomaa syötiin vaalitaisteluissa. Kokoomus sai omansa ja demarit omansa ja sitä käytettiin nimenomaan tähän mielipidevaikuttamiseen. (Vilho Halmeen² haastattelu 24.3.1999.)

Jatkosodan päättyessä tamperelaisten aseveljen verkosto oli tiivis ja toimiva. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen suuntautui sodan päättyttyä kunnallispolitiikkaan, johon asevelisukupolven miehet siirtyivät suurena joukkona. Kyseessä oli selvä suku-

polvi-ilmiö: sodasta palannut sukupolvi korvasi kertaheitolla jo pitkään kunnallispolitiikkaa johtaneen vanhemman poliittikopolven. Rauhanajan ensimmäiset kunnallisvaalit vuonna 1945 muuttivat tilanteen. Tampereen aseveliyhdistyksessä toimivat jäsenet osallistuivat vaaleihin ja moni asevelisukupolvesta tuli valituksi:

[Tampereella] oli jo aseveliliikkeen merkeissä totuttu yhteistoimintaan yli puolue-rajojen, lähinnä siis porvarien ja sosiaalidemokraattien kesken, ja sitten kun rauha vihdoinkin tuli, niin aseveliliikkeen organisaatio oli tavallaan valmis. Vaikka se lakkautettiin niin nämä henkilöt, jotka olivat olleet siinä mukana, kokivat kuitenkin mahdollisuuden toimia yhdessä. Ja näin syntyi Tampereella tämä aseveliakseli, tavallaan [...] luonnostaan ja se haki paikkansa [...] hyökylläinen omaisella voimalla ensimmäisissä vaaleissa, jotka pidettiin -45. Sukupolvi vaihtui, nämä sodassa mukana olleet äkisti vanhentuneet nuoret ihmiset ottivat enemmistön kaupunginvaltuustossa ja huolehtivat myöskin siitä, että vanhat kasvot joutuivat väistymään. Ensimmäinen rauhanajan valtuusto oli aseveliakselistosta koottu. (Vilho Halmeen haastattelu 24.3.1999)

Vuoden 1945 vaaleissa Tampereelle muodostui kolme tasavahvaa valtuustoryhmää; porvarillisella vaaliliitolla oli 17 ja kommunisteilla sekä sosiaalidemokraateilla molemmilla 15 paikkaa. Porvarillisten puolueiden vaaliliitto ja kommunistit olivat vaalien selviä voittajia ja sosiaalidemokraatit häviäjiä. Aseveliliikkeen edustajat saivat enemmistön sosiaalidemokraattiseen valtuustoryhmään (10 paikkaa) ja porvarilliseen ryhmään kuusi paikkaa. Kommunistien valtuustoryhmään tuli peräti 11 uutta jäsentä. (Rasila 1992, 20–21.) Vanhempi sosiaalidemokraattien ja porvarien sukupolvi ei aatteellisista syistä tehnyt kunnallispoliittista yhteistyötä keskenään. Aseveliyhdistyksen piirissä vaikuttanut sukupolvi sen sijaan aloitti yhteistyön myös kunnallispolitiikassa.

Koska sodan oloissa oli totuttu näkemään asioita yli puolue-rajojen niin se toteutettiin ny rauhanoloissa myöskin. Se oli tavallaan luonnollinen yhteenliittymä. Maan alta oli tullut kommunistinen liike vastuuseen, taikka myöskin valtaa havittelemaan. Se koettiin samanlaiseksi vastustajaksi kuin [oli] sodassa vihollinen tavallaan, että se oli hyvin kauan [...] tavallaan luonnollinen vastustaja. [...] Silloin tuli vallan kahvaan Erkki Lindfors hyvin voimakkaana henkilönä ja sitten taas porvareista pastori Jaakko Hakala ja maisteri Artturi Tienari, Eero Kivelä, Mannerheim-ristin ritari. He muodostivat jo varsinkin varhain kaupunginhallituksen ytimen. (Vilho Halmeen haastattelu 24.3.1999.)

Aseveliakselin voimakaksikon muodostivat Erkki Lindfors ja kokoomuksen piiri-sihteerinä toiminut opettaja, Lauri Santamäki. Miehet olivat tutustuneet toisiinsa jo aiemmin, kun Lindfors toimi aseveliyhdistyksen sihteerinä ja Santamäki huolehti Tampereen sotateollisuuspiirin niin sanotusta henkisestä taistelutoiminnasta. Santamäki valittiin valtuustoon 1947, mistä alkoi Lindforsin kuolemaan saakka (1969) kestänyt yhteistyö kunnallispolitiikassa. (Rasila 1992, 352.) Seppälän (1983, 115) mukaan Lindfors ja

² Vilho Halme kuului Tampereen kaupunginhallitukseen 17 vuotta, toimi kaupunginvaltuuston puheenjohtajana 1971–84 ja jäsenenä 1963–88. Ammatiltaan Halme oli lehtimies, joka toimi paikallisen sosiaalidemokraattisen Kansan Lehden päätoimittajana 1962–74. Hän kuului pitkään tamperelaisten päättäjien ydinrenkaaseen. (Rasila 1992, 366, 510.)

Santamäki olivat keskustelleet poliittisesta yhteistyöstä jo vuonna 1944, jolloin Lindfors oli todennut, että ”Yhteinen taistelumme ei ole päättynyt se on vain muuttunut sodasta politiikaksi.”

Sosiaalidemokraattisen puolueen piirissä ”asevelisocialistien” esiinmarssi ei sujunut kitkattomasti. Tampereella perinteisempää vasemmistolaista sosiaalidemokratiaa kannatti Unto Kanervan johtama ns. ”kanervalaisten” ryhmä, joka jäi kuitenkin vähemmistöön sosiaalidemokraattien valtuustoryhmässä. Vastaava jännite oli nähtävissä myös valtakunnallisella tasolla, mistä Väinö Leskisen sitaatti sodanjälkeisestä valtataistelusta SDP:n sisällä kertoo:

Asevelisocialistit eivät [...] antaneet periksi tälle sangen voimakkaalle, mutta hajanaiselle vanhemman polven sos. dem. poliitikkojen ryhmälle. Se jäi vähemmistöksi ja osasiit siirtyi pois sos. dem. puolueesta. He olivat johtaneet silloin kun jouduttiin sotaan. Tuntui köykäiseltä, että he tulivat sanomaan meille sankarikuoleman kynsistä karanteille – kuten Haanpää sanoisi – miten elää ja toimia. (Leskinen 1967, 37–38.)

Tampereella Sosiaalidemokraattien ja Kokoomuksen välisen yhteistyön käynnistymisen kannalta ratkaiseva tapahtuma oli vuoden 1948 budjettikeskustelu. Kokousta hallitsi sosiaalidemokraattien ja porvarien kiista veroäyristä, joka muuttui lopulta keskinäiseksi kiusanteoksi. Kokous kesti 14 tuntia ja budjetti meni niin sekaisin, että kaupunginjohtaja Typön piti kutsua kaupunginhallitus koolle kesken valtuuston istunnon, jotta budjetti saatiin taas tasapainoon. Tämä turhauttava kokemus antoi sysäyksen aseveliyhteistyön mobilisoimiselle, jolla varmistettiin kahden suuren valtuustoryhmän yhteistyö ja enemmistö päätösten synty. Kriisiytynyt budjettikeskustelu todisti aseveliyhteistyön merkityksen; visaisimmista asioista oli sovittava etukäteen, jotta valtuustossa saataisiin tehtyä päätöksiä. (Rasila 1992, 331–332.)

Aseveliakselin valta kasvoi 1950-luvulla akselin napamiesten vaikutusvallan kasvaessa: Lindfors aloitti sosiaalisena apulaiskaupunginjohtajana vuonna 1948 ja hänet valittiin Tampereen kaupunginjohtajaksi vuonna 1957. Lindforsin kaupunginjohtajakautta 1957–69 voidaan pitää aseveliakselin ”kulta-aikana”. Samoihin aikoihin kokoomuslainen Lauri Santamäki toimi porvarillisen valtuustoryhmän puheenjohtajana. Molempien ryhmien toimintatapoihin kuului ryhmäpäätöksistä keskustelu ja sopiminen etukäteen, minkä lisäksi Lindfors ja Santamäki pitivät tiiviisti yhteyttä toisiinsa neuvotellen yhteisistä toimintalinjoista. Yhteisten keskustelujen jälkeen Lindfors ja Santamäki veivät asiat omiin ryhmiinsä, joissa asioista tehtiin valtuutettuja käytännössä sitovat ryhmäpäätökset. Aseveliakselin päätökset vietiin läpi valtuustossa sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen yhteisillä äänillä. Asevelilinjaa tukivat paikallisten valtalehtien päätoimittajat, Aamulehden Jaakko Hakala sekä Kansan Lehden Arvo ”Poika” Tuominen. (Rasila 1992, 356–357.)

ASEVELIAKSELIN VAKIINTUMINEN

Aseveliakselin ”on sovittu” -politiikka ehkäisi asioiden puhkeamisen kiistoiksi kahden vallassa olevan puolueen välillä. Kommunistien pysyvä oppositioasema ymmärrettiin normaalitilaksi, joka vain lujitti aseveliakselin yhteishenkeä. Konflikteja ja politisoitumista ennalta välttävä asioiden käsittelytapa teki aseveliakselin päätöksenteosta virtaviivaista ja ennustettavaa: yhteisten hankkeiden tueksi saatiin valtuustoryhmien ryhmäkurin avulla järjestettyä tarvittavat kaupunginvaltuuston päätökset. Päätöksenteon esityslista oli vahvasti aseveliakselin kontrolloima ja yhteistoimintasuhteet perustuivat suppean ryhmän sisäiseen luottamukseen ja keskinäisiin sopimuksiin.

Osattiin pelata yhteen, ja sitten oli yhteinen näkemys tosiaan tästä yhdyskunnan ja yhteiskunnan kehittämistä. Se johti siihen, että tuloksiin päästiin nopeammin, kun oli tommonen, sanoisinko vähän suoraviivaisempi päätöksentekomekanismi kun toi kunnallinen kansanvalta [...] Haluttiin saada nopeita tuloksia [...] suoraviivaisuus, sitä ihailtiin. [...] Siihen aikaanhan rakastettiin juuri näitä säätiöitä. Niitähän syntyi asuntopoliittikkaa hoitamaan. Sen ainoa päämäärä ja pyrkimys oli se, että sillä tavalla saatiin tämän kansanvallan kontrolli vähän himmennettyä ja varsinaisen lautakuntariitelyn ulkopuolelle. (Vilho Halmeen haastattelu 24.3.1999.)

Hallintatavan suoraviivaisuutta edistivät myös poliittiset virkanimitykset ja kaupunginjohtajan vahva asema: hän toimi sekä kaupunginhallituksen esittelijänä että äänivaltaisena jäsenenä. Hallintatavan virtaviivaisuus antoi mahdollisuuden kaupungin voimakkaaseen ja nopeaan kehittämiseen, mitä kaupunginjohtaja Lindfors ahkerasti hyödynsi. Seppälän (1983, 233) mukaan Lindfors oli tottunut luottamaan siihen, että inflaatio hoitaa velkaisen asiat kuntoon. Hänen tunnuslauseensa oli, että ”rahaa ei kannata pistää pankkiin. Se on pantava rautaan ja betoniin”. Rasila puolestaan (1992, 367–368) luonnehtii Lindforsia rohkeaksi realistiksi, jolle realismia oli se, mikä vain oli jotenkin toteutettavissa. Lindfors oli innokas visionääri, joka kehitti kaupunkia näkemystensä mukaan. Ennen kaupunginjohtajaksi valintaansa Lindfors piti esitelmän kesällä 1951 kunnallispäivillä, jossa hän kertoi Tampereen kaupungin tulevasta rakennushankkeista lähimmän vuosikymmenen aikana:

Keskusvirastotalon rakentaminen, keskussairaalan sairaansijaosuuksien lunastaminen, kroonisten tautien sairaala, työväenopiston rakentaminen, lastentalojen rakentaminen, ammattikoulun työpajojen rakentaminen, 250 uutta asuntoa vuosittain, Ratinan urheilukeskuksen rakentaminen, Ratinan sillan rakentaminen, likavesien puhdistuslaitoksen rakentaminen, vesijohtolaitoksen pumppuasemien uusiminen, vesijohtoverkon rakentaminen ja vanhan uusiminen, sähkövoimalaitoksen varavoimaseman rakentaminen, liikennelaitoksen laajentaminen ja poliisitalon rakentaminen.

*Tässä ei mainittu ollenkaan korkeakoulua, mutta silti liikuttiin taloudellisen suori-
tuskyvyn ääri rajoilla. (Seppälä 1983, 126–127.)*

Lindforsin kuoltua vuonna 1969 kaupunginjohtajaksi nousi Pekka Paavola, joka oli valinnassaan saanut tukea asevelilinjalta ja Lindforsilta. Aseveliakseli pyrki välittämään oman toimintakulttuurinsa ja ideologiansa seuraavalle sukupolvelle muun muassa puolueiden kunnallisjärjestöjen ja valtuustoryhmien, Tampere-säätiön ja kaupungin organisaation kautta. Uuden sukupolven valtuutetut eivät olleet osallisina alkuperäisestä ”asevelihengestä” eikä kommunisteja enää pidetty uhkana, mutta Lindforsin ja Santamäen käynnistämä asioista etukäteen sopimisen perinne jatkui Paavolan kaudella. Paavola keskusteli asiasta ensin kokoomuksen edustajan, yleensä Santamäen tai Yrjö Silon kanssa, minkä jälkeen hän vei asian sosiaalidemokraattien ryhmään.

(Rasila 1992, 358–359.)

Vuonna 1983 Aamulehti julkaisi Pekka Paavolan haastattelun otsikolla ”Vallan määrä riippuu johtajan aktiivisuudesta”. Haastattelussa Paavola kuvasi kaupunginvaltuuston aseveliakselyhteistyötä seuraavasti:

*Meillä kaikki perustuu kahden valtuustoryhmän milloin tiiviiseen, milloin höllem-
pään yhteistyöhön. Tietysti asiaa helpottaa, ettei ryhmiä ole niin monta kuin esi-
merkiksi Turussa. Ei meidän tarvitse sohlata puolen tusinan ryhmän kanssa. Kun on
kolme ryhmää ja kun esiinnyn aktiivisesti, saan myös asioita läpi. [...] Kun kerran on
löydetty hyväksi havaittu yhteistyömalli, järki sanoo, että sitä pitää noudattaa, vaikka
ihmiset vaihtuisivat. Ihmiset ovat konservatiivisia. Kun he ovat johonkin oppineet, he
jatkavat mieluummin kuin muuttavat systeemiä. Nykyisestä yhteistyöstä on kaikille
ollut voittopuolisesti hyötyä. (Aamulehti 4.12.1983, kurssiivi LP.)*

Paavolan lausunto Aamulehden haastattelussa kertoo aseveliakselin yhteistyöverkoston vakiintumisesta järjestelyksi, joka ei enää ollut sidoksissa alkuperäisten aseveljen henkilökohtaisiin vuorovaikutussuhteisiin. Kommunistien eristämisestä alkunsa saanut SDP:n ja Kokoomuksen yhteistyö oli 1980-luvulle tultaessa vakiintunut ”järjen asiaksi”; aseveliakselin luoma päätöksentekomalli oli alkanut elää omaa elämäänsä. Päätöksentekijöiden näkökulmasta vallankäytön tärkeäksi ulottuvuudeksi oli noussut asevelikoalition jatkuvuuden ja toimintakyvyn ylläpitäminen.

Lausunto kertoo myös tarpeesta legitimoida aseveliakselin toimintaa. Heiskalan mukaan juuri objektivoituminen eli se, että instituution synnyttäneet toimijat eivät enää ole mukana sitä muovaamassa, johtaa legitimaation tarpeeseen:

*Niin kauan kuin vuorovaikutuksen tavat ovat a:n ja b:n yhdessä tuottamia ja periaat-
teessa muutettavia, ei legitimaatiota tarvita. Mukaan myöhemmin liittyvä c haluaa
kuitenkin tietää miksi ”asiat kuuluu tehdä näin”. Legitimaatiot vastaavat tähän
kysymykseen. Legitimaation yksinkertaisin muoto on syntytarina, esimerkiksi a:n tai*

*b:n kertomus siitä, kuinka he päätyivät menettelemään kuten menettelevät. [...] Vaihtoi-
tohtoinen legitimaation muoto on esittää instituutiolle funktio. (Heiskala 2000, 98–99.)*

Näin onkin ymmärrettävää, että Pekka Paavolan tarvitsi 1980-luvulla puolustaa aseveliakselin roolia tavalla, johon alkuperäisen asevelisukupolven toimijoilla ei olisi ollut mitään tarvetta. Kiinnostavaa on tietysti myös se, miten Paavola legitimoisi aseveliakselin merkitystä paitsi aseveliakselin koordinoivan funktion ja siitä saadun ”voittopuolisen hyödyn” argumentilla, myös suoraan polkuriippuvuuden näkökulmasta; konservatiivinen ihmisluento ei helposti luovu kerran opitusta systeemistä.

Legitimaation merkitystä korosti myös tarve siirtää aseveliakselin perintö nuorem-
mille sukupolville paikallisessa politiikassa. Tästä näkökulmasta kiinnostava on yllä mainittu Seppo Rantasen kertomus siitä, miten hän sai uutena valtuutettuna vuonna 1984 luettavakseen aseveliakselin vastakirjoitetun syntytarinan, kaupunginjohtaja Erkki Lindforsin elämäkerran Tampereen Napoleon (Seppälä 1983). Aseveliakselin legitimaatiolla on siis myös ilmeinen narratiivinen ulottuvuutensa. Tästä näkökulmasta myös historiankirjoitus menettää ”viattomuutensa”; esimerkiksi Aamulehden entisen päätoimittajan (1985–1995) Raimo Seppälän kirjoittaman Lindforsin elämäkerran tyylillä voisi luonnehtia jopa glorifioivaksi. Vilho Halmeen mukaan Seppälä onkin ollut aseveliakselin ”hovirunoilija”, joka kirjoitti Tampereen Napoleonin ”aivan ihailun vallassa” (Vilho Halmeen haastattelu 24.3.1999). Seppälän monet Tampereen paikallishistoriaan liittyvät teokset kiinnittyvät myös aseveliakselin historiaan³.

Nähdäkseni ei ole sattumaa, että Paavolan lausunto Aamulehden haastattelussa sekä Lindforsin elämäkerran kirjoittaminen osuvat samoihin aikoihin 1980-luvulla. Paavolan kaupunginjohtajakaudelle (1969–1985) tultaessa ympäröivä yhteiskunta oli alkanut irtautua tamperelaisessa kunnallispolitiikassa esiintyneestä asetelmasta useista erilaisista syistä. Ensiksi alkuperäisen asevelisukupolven väistyessä vähitellen politiikasta aseveliakselia koossa pitänyt isänmaallinen asevelihenki laimeni⁴. Toiseksi aseveliakselin yhteinen vihollinen oli heikentynyt SKDL:n poliittisen painoarvon hiljalleen vähentyessä 1950-luvulta 1980-luvulle. Kolmanneksi teollisuuden rakennemuutos koetteli kaupungin savupiipputeollisuutta, mikä merkitsi siirtymää pois työläiskaupungin perinteistä. 1970-luvun alun öljykriisi, sitä seurannut talouslama ja kaupungin väkiluvun kasvun pysähtyminen horjuttivat ensimmäistä kertaa sodan jälkeen aseveliakselin toiminnan pohjana ollutta kasvuoptimismia. Kaupungin talouden kehitystä jouduttiin arvioimaan uudelleen.

Paikallisten ympäristökiistojen esiinnousu 1980-luvulla oli yksi asevelikoalition legitimiteetin nakertajista. Suoraviivainen – tai Beckin (1995, 54–60) käsittein ”yksinkertaisen modernin” – paikallinen hallintatapa kyseenalaistui, kun aseveliakselin rooli tamperelaisen modernisaation ja rakentamisen airueena haastettiin ympäristöprotestien nousun myötä, jotka kohdistuivat suoraan aseveliakselin hallintatapaan. Aseveliakselin kriitikot Kihlström ym. (1984, 77) korostavat pamflettikirjassaan (Paa-

³ Seppälän teoksia ovat Lindforsin elämäkerran lisäksi mm. Tampereen historiaa kuvaavat Kustaa oli kunnon mies (1979) ja Koskesta syntynyt (1981) sekä Aamulehden historiikki Sata vuotta Suomen puolesta. Aamulehden linjanvetoa vuosina 1881–1981. (1981), Tampereen saunasäätiön historiikki 1957–1987 (1988) sekä Kauppakamarin historiikki Hyökkäävä puolustaja. Maakunnan selviytymistais-
telu ja Tampereen kauppaka-
mari 1918–1998 (1998).

⁴ Nousiaisen (1985, 22–24) mukaan nationalistisissa tapahtui sotien jälkeen muutos ”ekspressiivisestä isänmaallisuudesta väli-
neellisemmäksi kansallisen solidaarisuuden ideolo-
giaksi”, joka korostaa yksimielisyyttä valtiollisissa kysymyksissä sekä ”edellyt-
tää pluralistisella pohjalla kaikkien rakentavaa työtä yhteiskunnan kehittämiseksi ja maan kansainvälisen kilpailukyvyyn ja poliittisen aseman vahvistamiseksi”.

volan Noppa-lahjusskandaalin ohella) puretuksi tarkoitettun vanhan jugend-tyylisen virastotalon purkamisesta käytyä kiistaa ja talon suojelua vuonna 1981 aseveliakselin arvovaltatappiona: ”Mafia on kärsinyt poliisin kourissa – mutta ennen kaikkea mafia on saanut viime vuosina muutaman raskaan iskun suoraan kaupunkilaisilta. Edelleen tunnetuin lienee tamperelaisille taistelu vanhasta virastotalosta.”

Merkittävä aseveliakselin legitimizeettiä nakertanut tapaus oli Tampellan keskustatontin kaavoituksesta syntynyt skandaalinkäryinen kiista 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Tampella-kiistan myötä vihreiden asema vakiintui Tampereen kunnallispolitiikassa. Vihreät olivat nousseet kaupunginvaltuustoon vuonna 1984 ensimmäisenä oikeisto-vasemmisto-jakoon sitoutumattomana ryhmän, mitä oli aseveliakselin piirissä pidetty ohimenevänä ilmiönä (Laine & Peltonen 2003, 198–199). 1990-luvulla paikalliseen politiikkaan tuli myös mukaan muita sitoutumattomia ryhmiä, kiinnostavimpana entisen kaupunginjohtajan Pekka Paavolan ”Tampereen puolesta” (nykyisin Pirkanmaan sitoutumattomat) -ryhmä, joka nousi valtuustoon vuonna 1992.

Aseveliakselin perinne, vallanjako sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen välillä kaupungin kunnallispolitiikassa on kuitenkin jatkunut lähes häiriöttä kaupunginjohtaja Jarmo Rantasen (sd.) kaudella, vuodesta 1985 alkaen. Epävakaatta aseveliakselin synnyttämään yhteistyökuvioon ovat tuoneet muutokset eri puolueiden kannatuksessa kunnallisvaaleissa. Sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen riittävä kannatus ja yhdessä tekemisen perinne on kuitenkin riittänyt pitämään akselin vallan kahvassa.

Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa sekä kokoomus että sosiaalidemokraatit hävisivät yhden valtuustopaikan. Voittajia vaaleissa olivat kristillisdemokraatit, vihreät ja sitoutumattomat. Heti vaalien jälkeen aseveliakseli solmi yhdessä kristillisten kanssa niin sanotun teknisen sopimuksen kunnanhallituksen ja lautakuntien paikkojen jaosta. Aamulehden pääkirjoitus kommentoi tilannetta kriittisesti:

Ennen kuin kissa ehti aivastaa sunnuntaisten kunnallisvaalien jälkeen olivat Tampereen vanhan aseveliakselin valtapuolueet jakaneet käytännön vallan kaupungissa. Aivan kuin mitään vaaleja ei olisi pidettykään [...] Voisiko tamperelaisille selvemmin ilmoittaa, että äänestitte väärin? Vastuuntunnottomia valtuutettuja ovat demarien nokkamiehen mukaan ainakin vihreiden kahdeksan ja sitoutumattomien kuusi edustajaa. Onneksi demareissa ja kokoomuksessa on niin vastuuntuntoinen johto, että ne välittömästi korjaavat kaupunkilaisten väärän äänestyksen tulokset. (Aamulehti, pääkirjoitus 26.10.2000.)

Vuoden 2004 vaaleissa molempien valtapuolueiden asema vahvistui, mikä näyttää mahdollistavan akselin yhteistyön jatkumisen – olkoonkin, että vaalien keskeinen teema, kunnallisten palveluiden kohtalo, näytti erottavan puolueiden linjat vaalitaistelussa toisistaan. Pekka Paavolan mukaan kyseessä on vaalipropaganda:

On suurelta osin vaalipropagandaa, että kokoomus mainostaa ulkoistamista ja demarit kaupungin omaa palvelutuotantoa. Vaalien alla ne näyttävät aina olevan näkyvästi eri mieltä joistakin asioista. Niiden yhteistyö jatkuu kuitenkin kuten ennenkin, ellei vaaleissa tapahdu suuria kannatusmuutoksia. (Aamulehti 10.10.2004.)

ASEVELIAKSELI JA POLKURIIPPUVUUS

Aseveliakselin historiassa toisesta maailmansodasta 2000-luvulle on nähtävissä sodan synnyttämän murroksen yhteydessä käynnistynyt polku, jonka kuluessa kahden valtapuolueen suhteet muuttuivat kilpailusta kohti pitkäjänteistä yhteistyötä. Aseveliregiiimi muotoutui regiimateoretikoiden tarkoittamalla tavalla yhteistoiminnalliseksi ratkaisuksi sosiaalisen kompleksisuuden haasteisiin (vrt. Stone 1986). Aseveliakselin rooli sodan jälkeen murroksen kokeneessa tamperelaisessa kunnallispolitiikassa ja erityisesti sen asema päätöksenteon hallitsevana koalition ovat kiinnostavia useammastakin polkuriippuvuuteen kiinnittyvästä näkökulmasta.

Ensiksi sodan aiheuttama murros oli synnyttänyt tilanteen, jossa kunnallispolitiikan ”paketti” uudistui kertaheittolla. Sota oli siis poliittiseen kehitykseen vaikuttanut ”kriittinen tapahtuma”, joka muutti ratkaisevasti sosiaalisten arvostusten ja orientoitumisen tapojen koordinaatteja (vrt. Das 1996; Pierson 2000). Uudessa tilanteessa sotaa edeltäneet perinteet, kuten tiukka vasemmisto-oikeisto-jako, eivät enää velvoittaneet uusia valtuutettuja.

Toiseksi aseveliyhteistyön aloittamiseen liittyvät ”alkupääoman” investoinnit kuten sosiaalisten verkostojen ja luottamuksen rakentaminen, joihin voidaan lukea myös yhteisten sotakokemusten synnyttämä yhteenkuuluvuus, olivat huomattavat. Vastaavan päätöksenteon koordinaatiomekanismin kehittäminen ilman aseveljen välistä luottamusta olisi ollut hyvin vaivalloista ellei mahdotonta. Tähän syntyyn liittyy yleisempi valtaeliitin muotoutumiseen liittyvä ”kasvavien tuottojen” mekanismi: eliitit saavuttavat valtaa vähemmällä vaivalla, koska ne saavat sitä ikään ”tukkuna” (Stone 1988, 83). Sen sijaan, että ne käyttäisivät aikaa ja vaivaa ylivalan saavuttamiseen jokaisen kiistanalaisen kysymyksen kohdalla erikseen, ne käyttävät resurssejaan strategisesti estämällä epämiellyttävien kysymysten nousun päätöksenteon areenoille. Stonen (mt., 84) mukaan on ”selvästi edullisempää ja tuottoisampaa investoida hallinnan järjestelyjen ja yhteisten uskomusten muotoilemiseen ja vakiinnuttamiseen kuin käydä jatkuvia taisteluja jokaisen asiakysymyksen kohdalla.”

Kolmanneksi kolmen yhtä suuren valtuustoryhmän keskinäinen kilpailu muodosti tilanteen, jossa jonkinlaiselle koordinoinnin mekanismille oli selvä funktionaalinen tilaus kaupunginvaltuustossa: aseveljen verkosto tarjosi mahdollisuuden koordinoita kilpailevien valtuustoryhmien toimintaa niin, että päätöksiä saatiin tehtyä. Koordinoinnin edellytyksenä oli aseveliakselin edustajien enemmistö sosiaalidemokraattien

ja kokoomuksen valtuustoryhmissä sekä näiden ryhmien sisäinen ryhmäkuri, joka pakotti myös ryhmien vähemmistön äänestämään enemmistön kannan mukaan.

Paikallisen hallinnan näkökulmasta kiinnostavaa on se, miten vuoden 1948 budjettikeskustelusta alkanut yhteistyö oli käynnistänyt kauaskantoisen prosessin, jossa Tampereen paikallinen hallintatapa muuttui kilpailevien koalitioiden valtataistelusta pysyväisluonteiseksi regiimiksi – mikä merkitsi myös muutoksia vallankäytön tavoissa. DiGaetanon (1997) mukaan paikallisen regiimin yhteistyö on luonteeltaan kiinteää ja perustuu hallitsevien ryhmittymien (hallitsevan koalition) vakiintuneeseen yhteistyöhön. Regiimin vallankäyttö on luonteeltaan ennaltaehkäisevää (*pre-emptive*) – eli regiimit hallitsevat päätöksenteon piiriin tulevien asioiden määrittelyprosessia ja pystyvät sulkemaan muut toimijat tämän prosessin ulkopuolelle. (Stone 1988; DiGaetano 1997, 846–848).

Neljänneksi aseveliakselin vahva ideologinen tehtävä, kommunistien eristäminen päätöksenteosta, tuki aseveliyhteistyön syntyä ja sen pysyvyyttä. Koalition yhteishenkeä lujitti yhteisten sotakokemusten lisäksi sodan jälkeisinä ”vaaran vuosina” kommunismin nousu, joka koettiin sekä porvariryhmän että sosiaalidemokraattien piirissä selvänä uhkana itsenäisyydelle ja kansanvallalle. Tätä yhteisymmärrystä tuki aseveliakselin kulttuuris-ideologinen orientaatio, joka on kiinnostava polkuriippuvuuden näkökulmasta, koska instituutioiden ja ideologioiden pysyvyys ovat suorassa suhteessa toisiinsa (vrt. Denzau & North 1994, 3–4). Ideologiat ovat tietyille ryhmille yhteisiä ajatus- ja toimintamalleja, joita yksilöt käyttävät ympäristönsä tulkitsemiseen ja normittamiseen. Näiden mallien merkitys kasvaa erityisesti epävarmuuden vallitessa eikä palaute, jonka ihmiset saavat valinnoistaan, välttämättä ole riittävä syy vaihtaa mallista toiseen. Samoista mallista pystytään pitämään kiinni kertaakaan kohtaamatta tilanteita, jotka johtaisivat niiden muutokseen. (Denzau & North 1994.)

Painter (1997) on käyttänyt Bourdieun *habituksen* käsitettä kuvaamaan paikallisen hallintatavan kulttuuria, joka syntyy koalition osallistuvien toimijoiden erilaisten suhtautumistapojen, koulutuksen ja maailmankuvien yhteisvaikutuksesta. Habituksen orgaaninen muotoutuminen selittää tapojen ja makujen ”luonnollistumista”. Tämä koskee paitsi ruokailutottumuksia, myös politiikkaan liittyviä valintoja. Habitus liittyy myös toimijuuden kokemukseen, jota voi pitää olennaisena osana toimijuuden olemusta. Tämä ilmenee hyvin esimerkiksi Lauri Santamäen tavassa kuvata asevelisukupolven asemaa suhteessa nousevaan rauhanliikkeeseen 1960-luvulla:

aseveljeyden sukupolvi ei pöyhkeile kokemuksillaan ja teoillaan, eikä toivo myöhempien polvien saavan kokea samaa kuin itse, mutta se ei epäile lyödä korttejaan vaikkapa jonkun ’sadankomitean’ pöytään, kun se häpäisevin mielenosoituksin, kuten Tampereen Hämeensillalla Talvisodan muistopäivänä 1964, sellaiseen haastetaan.”

(Santamäki 1966.)

Asevelihabitukseen liittyi siis vahva toimijuuden kokemus, selkeä ymmärrys yhteisistä tavoitteista sekä selvä viholliskuva. Aseveliakselin itseymmärrykseen näyttääkin liittyneen ajatus siitä, että kaupungin kohtalo on oikeissa käsissä, kun paikallinen vallankäyttö on aseveljien vastuulla. Tämä asennoituminen näkyi muun muassa 1980-luvun ympäristökiistoissa, joissa aseveliakselin vastustajat saivat puoluekannasta riippumatta helposti kommunistin leiman (Laine & Peltonen 2003, 225). Aseveliakselin vakiintuminen ja viholliskuvien vitkaisuus kertovat institutionalisoituneiden vuorovaikutuksen muotojen totunnaistumisesta ja luonnollistumisesta.

Aseveliakselin pysyvyyteen liittyy myös legitimitetin ja legitimaatiokertomusten ulottuvuus. Akselin harjoittaman politiikan tuottamat hyödyt, kuten kaupungin kasvu ja hyvinvointipalveluiden kehitys toimivat aseveliyhteistyötä legitimoivina tekijöinä. Aseveliakselin politiikan tuotoksilla, kuten Tampereen teollisuustyöväen asuntojen rakentamisella 1960-luvulla, oli selvä sosiaalinen tilaus tamperelaisten keskuudessa. Yhteisen hyvinvoinnin rakentaminen oli yleisemmin osa kehityskertomusta, johon erilaiset paikalliset kehittämishankkeet liittyivät. Hyvinvointilupauksen kehys toimi oikeutuksena aseveliakselin toteuttamille hankkeille: jatkuva kasvu ja siihen liitetty hyvinvoinnin lisääntyminen toimivat asevelikoalition vallan jatkuvuuden takuina. Näin asevelikoalition olemassaolo ja kaupungin yleinen etu kiedottiin toisiinsa. (Laine & Peltonen 2003, 322–325.)

Siinä missä Stoker (1995, 59) pitää regiimien jatkuvuuden ja toimintakyvyn uusintamista valtakoalition toimijoiden tietoisena tavoitteena, näyttäytyy sama asia polkuriippuvuuden näkökulmasta historiallisen prosessin tuloksena, jonka on mahdollistanut monien pienten tapahtumien ketju. Täsmällisemmin voidaan todeta, että koalition toimintakyvyn ja valtapuolueiden välisten luottamussuhteiden ylläpitäminen on rationaalinen valinta, mutta valinnan rationaalisuus on kulttuurisesti sisäänrakennettu aseveliakselin historiaan. Yhteistyömalli ei siis ole vain rationaalisen valinnan tulosta, vaan ”kasvavien tuottojen” logiikan eli yhteistyömallin itsensä muovaamien yhteisneväisten odotusten, aseveliakselin infrastruktuuriksi syntyneiden vuorovaikutuksen verkostojen, yhteisten ideologisten sitoumusten eli ”asevelihabituksen” sekä päätöksenteon sujuvuuden eli funktionaalisuuden tuotos (vrt. David 1994).

PAIKALLISEN HALLINNAN POLKUJEN DYNAMIIKKA

Aseveliakselin tarkasteleminen polkuriippuvuuden valossa avaa teoreettis-metodologisen kysymyksen paikallisen hallinnan selittämisen malleista. Evolutionaarinen paikallisen hallinnan selittämisen tapa voi nähdäkseni tuoda uusia avauksia paikallisen hallinnan teorioihin. Poliittisen talouden selitysmallien täydentäminen ajallis-paikalisten polkuriippuvuuden prosessien dynaamisilla piirteillä voi auttaa ymmärtämään ”kasvukone”-tyyppisten paikallisen hallinnan mekanismien pysyvyyttä, joiden olemassaoloa on toistaiseksi selitetty lähinnä rakenteellisilla tekijöillä (Molotch 1976; Logan

& Molotch 1987). Kasvukoneiden kasvua tai alueiden vetovoimaa ja kilpailukykyä voidaan puolestaan tarkastella paikallisten valtakolaitioiden legitimitietin lähteenä. Vastaavasti paikallisten koalitioiden muodostukseen läheisemmin liittyvä regiimiteoreettinen tutkimus voisi hyötyä koalitioiden toimijoiden polkujen paremmasta ymmärtämisestä esimerkiksi Bourdieun habitus-käsitteeseen tukeutuen.

Polkuriippuvuuden käsite avaa yleisemmin evolutionaarisen, ajassa elävien prosessien dynamiikkaan liittyvän haasteen regiimiteorialle, joka on jakautunut yhtäältä paikallisten tapausten historialliseen kuvaukseen (esim. Stone 1989; DeLeon 1992) – ja toisaalta paikallisen hallinnan erilaisten mallien vertailevaan tutkimukseen (esim. DiGaetano 1997; DiGaetano & Klemanski 1993), joilla on molemmilla rajoitteensa. Yksittäisten kaupunkien analyysissä historiallinen kuvaus on tarkkaa, mutta regiimien pysyvyyden ja muutoksen ehtoihin on vaikea päästä käsiksi. Regiimien vertailevassa tutkimuksessa puolestaan tunnustetaan ja pyritään selittämään korrelaatioita esimerkiksi hallitsevien koalitioiden osallistujien ja hallinnan tavoitteiden välillä. Tällöin tutkimuksen haasteena on esim. selittää (DiGaetano & Klemanski 1999, 243), miten se kuka käyttää valtaa on yhteydessä siihen, millaista poliittista agenda pyritään edistämään⁵.

Vertailevassa tutkimuksessa uudenlaista integroivaa näkökulmaa edustaa Digae-tanon ja Stormin (2003, 376–377) pyrkimys valjastaa kolme selitysmallia – rakenteellinen, kulttuurinen ja rationaalisen valinnan teoria – julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksien vertailevaan tarkasteluun. (ks. myös DiGaetano & Klemanski 1999, 243–282). DiGaetanon ja Stormin kehikko on kiinnostava ja kunnianhimoinen eritellessään erilaisia selittämisen sisäkkäisiä mittakaavoja. Rakenteellinen analyysi auttaa selittämään kumppanuuksien kasvanutta suosiota kilpailutalouden uudenlaisten vaatimusten edessä. Se ei kuitenkaan kykene selittämään erilaisten kumppanuuksien suurta vaihtelua eri konteksteissa. Kulttuurinen analyysi kelpaa tähän paremmin; se auttaa ymmärtämään miten erilaiset kumppanuudet erilaisine tavoitteineen rakentuvat erilaisissa kansallisissa ja alueellisissa konteksteissa. Rationaalisen toiminnan teoria puolestaan auttaa ymmärtämään kumppanuuksien käyttötarkoituksia ja sitä, miksi joitakin kumppanuuksia halutaan jatkaa samalla, kun toiset jäävät lyhytikäisiksi.

DiGaetanon ja Stromin kehikon ja yleisemminkin paikallisen hallinnan tutkimuksen ongelmaksi jää kuitenkin hallintatapojen dynamiikan, pysyvyyden ja muutoksen ymmärtäminen. Tämä johtunee puutteellisesta tavasta ymmärtää historiallisten prosessien nimenomaista logiikkaa. Esimerkiksi DiGaetanon ja Klemanskin (DiGaetano & Klemanski 1999, 248–249) tapa lukea Ramsayn ”kulttuurista” selitysmallia johdattaa heidät pohtimaan amerikkalaiseksi arvoksi luetun ”privatismiin” (joka painottaa työpaikkojen ja kaupan merkitystä paikallisen menestyksen mittareina) roolia arvona, jota paikalliset toimijat toteuttavat. Ongelmaksi tässä muodostuu se, että ”arvoja” käsitellään paikallisen hallinnan malleja selittävinä muuttujina. Oireellista onkin, että Digaetano

ja Klemanski päätyvät pettyneenä toteamaan, ettei Ramsayn havainto ”privatismista” selitäkään heidän tutkimissaan kaupungeissa tapahtuneita äkillisiä muutoksia.

Tämä ongelma koskee yleisemmin selittävien ja selitettävien muuttujien mielekkyyttä kompleksisissa aikaan ja paikkaan kiinnittyvissä kehitysprosesseissa. Toisenlainen luenta Ramsayn (1996) embeddedness-argumentista, jonka mukaan paikalliset hallintatavat kasvavat tietystä kulttuurisesta maaperästä, pitää sisällään myös ajan ja muutoksen ulottuvuuden. Tällöin kulttuuri ei ole vain joukko ilmassa leijuvia uskomuksia, merkityksiä ja ideologioita, jotka voidaan abstrahoida selittäviksi muuttujiksi. Pikemminkin kulttuuri on ymmärrettävä historiallisesti muotoutuneena, tiettyihin sosiaalisiin suhteisiin ja paikalliseen todellisuuteen kiinnittyneenä tulkintakehyksenä, jonka vaikuttavuus ei liity abstraktiin ”diskursiiviseen” valtaan, vaan kulttuurin paikalliseen institutionalisoitumiseen. Vastaavasti poliittisen maantieteen lähtökohtana on poliittisten ilmiöiden paikallinen vaihtelevuus, jolle löytyy selityksiä historiallisten kehityskulkujen tuloksena syntyneistä eriytyneistä alueellisista piirteistä; paikkaan sidotut sosiaaliset rakenteet ja sosiaalisen vuorovaikutuksen muodot synnyttävät paikallisesti erityislaatuisia poliittisen toiminnan muotoja (ks. esim. Agnew 1987, 44).

Kulttuurisen selittämisen avuksi voidaan mobilisoida myös habituksen käsite, joka kytkee historiallisesti muodostuneet suhtautumistavat ja poliittisen toiminnan toisiinsa. Habitus on kestävien ja eri tilanteisiin sopivien suhtautumistapojen järjestelmä, joka on sekä rakenteistunut menneiden tapahtumien vaikutuksesta että rakenteistava, käytäntöjä generoiva ja organisoiva mekanismi⁶ (Bourdieu 1990, 53). Habitus on vahvasti temporaalinen konstruktio; sen rakentumiseen liittyy Bourdieun mukaan ”investointeja”, joilla ihmiset pyrkivät turvaamaan asemansa sosiaalisen toiminnan kentillä. Näiden investointien tekemistä voidaan tarkastella Arthurin (1994) tapaan polkuriippuvuuden lähteenä; samoin kuin investoinnit organisaatioihin, teknologioihin tai infrastruktuuriin, myös investoinnit habituksen rakenteisiin sitovat mennyttä ja tulevaa sijoitusten ja niihin liittyvien odotusten kautta toisiinsa.

Synkronisen ja kausaalisen selittämisen tavat perustuvat näkökulmaan, jota voidaan Chuck Dyken (1988, 35–36) sanoin kuvata ”kirjanpidoksi” (bookkeeping). Tästä näkökulmasta selittäminen merkitsee mahdollisimman tarkkaa luetteloa niistä tekijöistä, joista tietyn ilmiön katsotaan muodostuvan. Komponenttien yhdistelystä puuttuu kuitenkin olennainen historiallinen ja ajallinen ulottuvuus, joka kertoo millainen tapahtumaketju liittyy osat toisiinsa. Evolutionaarinen selitysmalli, johon polkuriippuvuuden selitysmalli tukeutuu, korostaa epälineaarisia prosesseja, joiden kuluessa kehkeytyvät ilmiöt eivät taivu kausaalisen selittämisen malliin. Esimerkiksi Smelser (1962, 13–14) on käyttänyt temporaalisesti jäsentyneestä kollektiivisen toiminnan selitysmallista value added -nimitystä esittäen, että kollektiivinen toiminta mahdollistuu vain, mikäli toiminnan edellytykset yhdistyvät ajassa ja paikassa tietyissä järjestyksessä. Selittäminen ei tällöin perustu rakenteiden rakennuspalikoiden luettelemiseen, vaan sen ajassa

⁶ Bourdieu (1990, 53) määrittelee habituksen seuraavasti: ”a system of durable, transposable dispositions, structured structures predisposed to function as structuring structures, that is, as principles which generate and organise practices and representations”.

⁵ Se, että hallintatavan selittämiseen tarvitaan useampia kuin yksi muuttuja ei liene yllättävää. Toisen muuttujan lisääminen ei kuitenkaan vaikuta kovin paljon paremmalta ratkaisulta. Esimerkiksi Yhdysvaltalaisen kaupunkien ”progressiivisten” regiimien syntyä jäljittänyt Kilburn (2004) toteaa, että selitystä tälle ilmiölle ei löydy yksin taloudellisesta tilanteesta (kaupungin taloudellinen liikkumavara) eikä demokratian olosuhteista (paikallinen osallistuminen ja edustuksellisuus), mutta se voisi pikemminkin löytyä näiden kahden tekijän yhteisvaikutuksesta.

avautuvan prosessin ymmärtämiseen, joka selvittää miten nämä palikat nivoutuivat yhteen tämän rakennelman mahdollistamiseksi.

LOPUKSI

Polkuriippuvuuden ja evolutionaarisen selittämisen lähtökohdista paikallista hallintaa on mielekästä selittää historiallisena prosessina, jossa kiinnitetään huomiota dynaamisiin takaisinkytkentöihin, jotka mahdollistavat hallintatavan instituutioiden vakiintumisen. Evolutionaarinen selittäminen eroaa puhtaasta historiankirjoituksesta pyrkiessään hyödyntämään teoreettisia työkaluja kuten polkuriippuvuuden dynamiikkaa. Tällöin se voi kiinnittää huomiota muun muassa siihen, miten erilaiset uusintamisen mekanismit ovat toimineet hallitsevan koalition eri kehitysvaiheissa. Polkuriippuvuuden näkökulmasta voidaan temporaalisuuden punaisella langalla kutoa yhteen erilaisia institutionaalisen uusintamisen mekanismeja, kuten toimijoiden habituksen muotoutumista, hallintatavan funktionaalisuutta ja legitimaatiokertomuksia.

Polkuriippuvuuden käsite tuo kiinnostavan näkökulman vallan ymmärtämiseen. Polkujen yhteys vallan kysymyksiin tulee kiinnostavalla tavalla esille kompleksisuus-teoriaan tukeutuvassa terminologiassa, jossa tietyn historiallisen prosessin hallitseva polku (*dominant path*) jättää varjoonsa mahdollisia, mutta toteutumattomia, orjuutettuja polkuja (*enslaved path*) ja näihin liittyviä sosiaalisen järjestyksen muotoja (Portugali 1999, 82–84). Polkujen dynamiikan näkökulmasta vallan merkitys siis korostuu prosessin vaiheissa, joissa tapahtuu polkujen haaroittumista ja lukkiutumista. Diskursiivisen vallan näkökulmasta kiinnostava on Beckerin (1995) huomautus siitä, että inertian käsitteen sijaan on mahdollista käyttää myös hallitsevaan asemaan viittaavaa *hegemonian* käsitettä; tietty institutionaalinen ”paketti” saavuttaa ”kasvavien tuottojen” logiikalla kulttuurisen valta-aseman kilpailijoihinsa nähden. Näin polkuriippuvuuden käsite tuo uuden perspektiivin vallankäytön jäsentämiseen; se kiinnittää huomiota siihen, miten tietyt sosiaalisen todellisuuden muodot eivät synny vain hallitsevien ryhmien pyrkimyksestä dominoida muita ryhmiä, vaan historiallisten prosessien voimasta. Polkuriippuvuuden kautta voidaan ymmärtää valtahierarkioiden syntyä luke-matta valtaa hierarkian huipulla olevien toimijoiden toiminnan seuraukseksi.

Tästä näkökulmasta institutionalisoitumiseen liittyvä valta rakentuu historiallisesti, joten vallan lähteet eivät ole yksinkertaisesti esimerkiksi taloudellisissa resursseissa sinänsä, vaan niissä yllättävissäkin tavoissa, joilla tietyt valtaresurssit kytkeytyvät historiallisesti toisiinsa. Mikäli tietyt hallintatavat tai teknologiset ratkaisut vakiintuvat ”kasvavien tuottojen” logiikalla, on ilmeistä, että itse polkuriippuvuuden prosesseissa on valtaa. Tätä valtaa ei kuitenkaan voi lukea yhdenkään yksilötoimijan vallaksi. Polkuriippuvuuteen kytkeytyvä valta ei ole myöskään rakenteellista: kyse ei ole esimerkiksi globalisaation tai kapitalismin vaikutuksista paikallisen hallinnan prosesseihin – olkoonkin, että nämä asettavat reunaehdot paikallisen hallinnan instituutioille.

Polkuriippuvuuteen sisältyy ajatus historiallisten prosessien dynamiikan vallasta. Tällaisena se antaa analyyttisempiä välineitä kuvata yhtä lailla rakenteiden pakkovaltaa kuin usein yksilöiden piirteiksi luettua ”muutosvastarintaa” tai ”konservatiivisuutta” historiallisen kehityksen vaikuttavina tekijöinä.

Polkuriippuvuuden käsite ei kuitenkaan merkitse sitä, että historiallisten prosessien selittämisessä tulisi tarkastella vain pysyvyyden ja jatkuvuuden ilmenemismuotoja. Päinvastoin, polkuriippuvuus avaa näkökulmia myös historiallisiin murroksiin, joissa tietyt koalitiot menettävät asemansa ja hallintatavat korvautuvat uusilla. Evolutionaarisen selittämisen näkökulmasta mikään ei ole pysyvää, mutta väliaikainenkin voi olla pitkäikäistä.

KIRJALLISUUS

- Agnew, John A. (1987). *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. Allen & Unwin, Boston.
- Arthur, W. Brian (1989). Competing Technologies, Increasing Returns, and Lock-In by Historical Events. *The Economic Journal* 99:394, 116–131.
- Arthur, W. Brian (1990). Positive Feedbacks in the Economy. *Scientific American* 262:92–99.
- Arthur, W. Brian (1994). *Increasing Returns and Path Dependence in the Economy*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Beck, Ulrich (1995). Politiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.): *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino, Tampere.
- Becker, Howard S. (1995). The Power of Inertia. *Qualitative Sociology* 18: 301–309.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The Logic of Practice*. Polity Press, Cambridge.
- Das, Veena (1996). *Critical Events: An Anthropological Perspective on Contemporary India*. Oxford University Press, Delhi.
- David, Paul A. (1994). Why are institutions the 'carriers of history'? Path dependence and the evolution of conventions, organizations and institutions. *Structural Change and Economic Dynamics* 5(2), 205–220.
- DeLeon, Richard Edward (1992). *Left Coast City: Progressive Politics in San Francisco 1975–1991*. University Press of Kansas, Lawrence.
- Denzau, Arthur T. & North, Douglass C. (1994). Shared Mental Models: Ideologies and Institutions. *Kyklos* 47(1), 3–31.
- DiGaetano, Alan (1997). Urban Governing Alignments and Realignment in Comparative Perspective. Developmental politics in Boston, Massachusetts, and Bristol, England, 1980–1996. *Urban Affairs Review* 32(6), 844–870.
- DiGaetano, Alan & Klemanski, John S. (1993). Urban Regimes in Comparative Perspective. The Politics of Urban Development in Britain. *Urban Affairs Quarterly* 29(1), 54–83.
- DiGaetano, Alan & Klemanski, John S. (1999). Power and City Governance. Comparative Perspectives on Urban Development. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- DiGaetano, Alan & Strom, Elizabeth (2003). Comparative Urban Governance: An Integrated Approach. *Urban Affairs Review* 38(3), 356–395.
- Douglas, Mary (1986). *How Institutions Think*. Syracuse University Press, Syracuse.
- Dyke, Charles (1988). *The Evolutionary Dynamics of Complex Systems. A Study in Biosocial Complexity*. Oxford University Press, New York.
- Heiskala, Risto (2000). *Toiminta, Tapa ja Rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriasta*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kihlström, Lars & Niskasaari, Mikko & Sneek, Heikki (1984). *Noppasoppa*. Eespäin ry., Tampere.

- Kilburn, H. Whitt** (2004). Explaining U.S. Urban Regimes: A Qualitative Comparative Analysis. *Urban Affairs Review* 39(5), 633–651.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse** (2000). Sodasta politiikkaan – paikallisen hallintatavan sukupolviulottuvuus. *Sociologia* 37(4), 306–320.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse** (2003). Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995. Tampere University Press, Tampere.
- Leskinen, Väinö** (1967). Asevelisocialismista kansanrintamaan. Poliittikkaa kolmella kymmenluvulla. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Liebowitz, Stan J. & Margolis, Stephen E.** (1995). Policy and Path Dependence: From QWERTY to Windows 95. *Regulation* 18 (3), 33–41.
- Logan, John & Molotch, Harvey** (1987). Urban Fortunes. University of California Press, Berkeley.
- Mahoney, James** (2000). Path Dependence in Historical Sociology. *Theory and Society* 29: 507–48.
- Molotch, Harvey** (1976). The City as a Growth Machine. *American Journal of Sociology* 82(2), 309–355.
- North, Douglass C.** (1991). Institutions. *The Journal of Economic Perspectives* 5(1), 97–112.
- Nousiainen, Jaakko** (1985). Suomen poliittinen järjestelmä. WSOY, Porvoo.
- Olson, Mancur** (1965). The Logic of Collective Action: Public goods and the theory of groups. Harvard University Press, Cambridge (Mass.).
- Painter, Joe** (1997). Regulation, Regime and Practice in Urban Politics. Teoksessa Lauria, Mickey (toim.): Reconstructing Urban Regime Theory. Regulating Urban Politics in a Global Economy. Sage, Thousand Oaks.
- Pierson, Paul** (2000). Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics. *American Political Science Review* 94(2), 251–267.
- Portugali, Juval** (1999). Self-Organization and the City. Springer, Berlin.
- Ramsay, Meredith** (1996). Community, Culture and Economic Development. The Social Roots of Local Action. State University of New York Press, Albany.
- Rasila, Viljo** (1992). Tampereen historia IV. vuodesta 1944 vuoteen 1990. Tampereen kaupunki, Tampere.
- Santamäki, Lauri** (1966). Suomen viime sotien ja aseveliliikkeen ajan historiallista taustaa. Teoksessa Tienari, Artturi (toim.): Tekojen aseveljeyttä. Viisi vuotta vapaaehtoista asevelitoimintaa Tampereella 1940–1945. Otava, Helsinki.
- Seppälä, Raimo** (1983). Tampereen Napoleon. Otava, Keuruu.
- Smelser, Neil J.** (1962). Theory of Collective Behavior. Routledge & Kegan Paul, London.
- Stoker, Gerry** (1995). Regime Theory and Urban Politics. Teoksessa Judge, David, Stoker, Gerry & Harold, Wolman (toim.): Theories of Urban Politics. Sage, London.
- Stone, Clarence** (1986). Power and Social Complexity. Teoksessa Waste, Robert J. (toim.): Community Power. Directions for future research. Sage, Beverly Hills.
- Stone, Clarence** (1988). Preemptive Power: Floyd Hunter's "Community Power Structure" Reconsidered. *American Journal of Political Science* 32(1), 82–104.
- Stone, Clarence** (1989). Regime Politics. Governing Atlanta 1946–1988. University Press of Kansas, Lawrence.
- Tienari, Artturi** (1966). Tekojen aseveljeyttä. Viisi vuotta vapaaehtoista asevelitoimintaa Tampereella 1940–1945. Otava, Helsinki.